

בדברים בטלים הללו? אמר כן על דברי תורה⁽¹⁴⁾.

אמר לו רבי אליעזר בלשון זה "נאמן עלי הדיין"!

כסבור אותו הגמון, שעליו הוא אומר, שהוא הדיין, ועליו אומר שמסכים לדבריו, שלא היה צריך להתעסק עם דברים בטלים. — והוא רבי אליעזר לא אמר כן, אלא: כנגד אביו שבשמים דיין האמת, והצדיק עליו את דין שמים, שמוציאים אותו להורג, בסוברו שעבר עבירות נגד הקב"ה, ועתה נפרעים ממנו.

אמר לו ההגמון: הואיל והאמנתי [גירסת היעב"ץ: והאמנתני] עליך, נתת בי אימונך, שדיני דין אמת — דימוס! לשון שבועה בשם אלילו שהיה שם — פטור אתה!

וכך נפטור מן דין הרומאים.

כשבא לביתו התאבל מאוד, על שלא היה יודע מפני מה אירע לו דבר זה להיות נידון למיתה, והיה מחפש במעשיו לעשות תשובה⁽¹⁵⁾. ונכנסו תלמידיו אצלו לנחמו — ולא קיבל עליו תנחומין.

אמר לו רבי עקיבא: רבי! תרשיני לומר דבר אחד ממה שלימדתני?

אמר לו רבי אליעזר: אמור!

אמר לו רבי עקיבא: רבי! שמא דברי מינות בא לידך, שמעת דברי מינות

והנאד, וישר הדבר בעיניך, ועליו, בגלל טז-א הנאתך הזאת נתפסת?

אמר לו רבי אליעזר: עקיבא: הזכרתני!

פעם אחת הייתי מהלך בשוק העליון של ציפורי, ומצאתי אחד [מתלמידי ישו הנוצרי] ויעקב איש כפר סכניא שמו. אמר לי אותו הרשע: כתוב בתורתכם [דברים כג] "לא תביא אתנן זונה... בית ה". ושאל אותו רשע: מהו הדין, האם מותר לעשות הימנו מן האתנן בית הכסא לכהן גדול?

שבעה ימים לפני יום הכיפורים היו הכהן הגדול פורש מביתו אל לשכת פרהדרין, בעזרת בית המקדש, ושם תיקנו לו מקום לכל צרכיו, כולל בית הכסא. ושאל אותו רשע, האם מותר לעשות את בית הכסא הזה מאתנן זונה. ושאלתו היתה, האם אתנן אסור רק בעשיית קרבן ממנו, או שאסור לעשות ממנו אפילו שאר צרכים בבית המקדש, ונקט כדוגמא, את בית הכסא של הכהן הגדול?

ועונשו לפי פירוש זה היה מדה כנגד מדה, כיון שנהנה מדברי אותו תלמיד הרשע, לכן נחשד על כך.

והעיון יעקב כתב שכיון שחטא - לפי דרגתו - במחשבה בלבד, לכן רק "חשבו" להרוג אותו.

15. כן פירש רש"י בעין יעקב.

14. כן פירש רש"י והראב"ד.

אבל בספר דקדוקי סופרים מבאר שסיפור זה היה בעת תחילת התפשטות כזב הנצרות בארץ ישראל, והרומאים של אז רדפו אותם. וחשדו את רבי אליעזר שהנהו שייך אליהם - רחמנא ליצלן. וזה הפירוש שנתפס ל"מינות". וההגמון שאל אותו למה מאמין בהבלי "אותו האיש".

ולא אמרתי לו כלום לאותו רשע.

אמר לי אותו רשע: כך לימדני [ישו הנוצרי]: כתיב [מיכה א] "כי מאתנן זונה קבצה, ועד אתנן זונה ישובו", ודרש אותו הרשע: ממקום הטנופת באו — למקום הטנופת ילכו.

והנאני הדברי! ועל ידי זה נתפסתי למינות, היות ועברתי על מה שכתוב בתורה [משלי ה] (1) "הרחק מעליה דרכך, ואל תקרב אל פתח ביתה", ודרשינן:

"הרחק מעליה דרכך" — זו מינות. (2)

"ואל תקרב את פתח ביתה" — זו הרשות, השלטון.

ושלמה המלך מצווה על האדם להתרחק מהרשות, מפני שהם נותנין עיניהן בבעלי ממון, להרגן וליטול ממונם.

ואיכא דאמרי, יש מי שדורש שמועה זו כך:

"הרחק מעליה דרכך" — זו מינות והרשות.

"ואל תקרב אל פתח ביתה" — זו זונה.

ומבאר הגמרא: וכמה צריכים להתרחק? (3)

אמר רב חסדא: ארבע אמות.

ועתה מפרשת הגמרא את פסוק "כי מאתנן זונה קבצה, ועד אתנן זונה ישובו", שלא כדברי אותו רשע.

ורבנן, שאינם דורשים את דבר המינות שדרש יעקב, תלמידו של אותו האיש, האי פסוק בספר מיכה, "מאתנן זונה" — מאי דרשי ביה? —

כדאמר רב חסדא.

דאמר רב חסדא: כל זונה שנשכרת, לבסוף היא בזויה בעיני הכל, ואז הם מסרבים לשכור אותה. וכיון שהיא הורגלה בזנות ואינה מוצאת אנשים שישכרו אותה, הרי היא שוכרת אנשים, ומשלמת להם כסף כדי שהם יזנו עמה —

וכמו שנאמר [יחזקאל טז] [שם ממשיך הנביא את בני ישראל לאשה זונה, ואומר] "ובתתך אתנן [לאחר שהורגלת שיתנו לך אתנן, ואחר כך], ואתנן לא נתן לך, ותהי להפך [שאת תהיי נותנת אתנן לאנשים, במקום שהם יתנו לך]".

ולפי זה, כך היא משמעות הפסוק "כי מאתנן זונה קבצה" — ההון שקבצה הזונה באתננה, "ועד אתנן זונה ישובו", בסופו של דבר, היא עתידה להשיבו, ליתנו לאחרים, עבור מילוי תאוותיה.

1. הלשון לאו דוקא, והכוונה לדברי נביאים. והמהרש"א [בחידושי אגדות תוס' ד"ה ופליגא] כותב שהוא איסור דרבנן.

2. כתב הר"י מלוגיל: זו תלמידי ישו הנוצרי ימח שמו וזכרו!

3. מלשון רבינו חננאל משמע ששאלת הגמרא ודברי רב חסדא הם על אשה זונה. וכך משמע שסובר הרמב"ם שכתב [פרק כ"א מהלכות איסורי ביאה הלכה כ"ב]: ולא יעבור אדם על פתח אשה זונה עד שירחיק ארבע אמות שנאמר: ואל תקרב אל פתח ביתה. ואילו בהלכות עבודה זרה [פרק ב הלכה ה] אינו כותב שצריך

בזמניהם.

ופליגא דידיה אידיהן. עולא חולק בדבריו אלו על דברי עצמו, שאמר במקום אחר (6)

—

דאמר עולא: אף קריבה בעלמא לערוה אסור, משום הכלל "לך לך אמרין נזירא, אומרים לנזיר העובר ליד כרם: לך מכאן, והסתלק מלעבור דרכו. אלא, לך סחור סחור, מסביב לכרם — לכרמא לא תקרב".

והגמרא ממשיכה בענין "מינות והרשות".

נאמר בספר משלי [ל] "לעלוקה שתי בנות הב הב" (7).

מאי פירוש "הב הב"?

אמר מר עוקבא: [קול] שתי בנות שצועקות מגיהנם מרוב יסורים, ואומרות בעולם הזה "הבא הבא".

והריחוק מפתח ביתה של הזונה, שהעמידו רב חסדא על שיעור ארבע אמות, פליגא, חולק הוא בכך על דברי פדת (4) —

דאמר רבי פדת: לא אסרה התורה בעריות שאר קריבה אלא קריבה של גילוי עריות בלבד. שנאמר [ויקרא יח] "איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה". הרי שהתורה אסרה רק קריבה של גילוי עריות ממש, ואין חיוב להתרחק ממנה ארבע אמות. ואילולי דברי רב חסדא, היה אפשר לבאר את הכתוב "הרחק מעליה דרכך, ואל תקרב אל פתח ביתה", שכונת הכתוב היא הוראה להמנע מלבוא עליה, ולא להרחקה כדברי רב חסדא.

עולא, כי הוה אתי מבי רב, כאשר היה בא הביתה מלימודו בישיבה, הוי מנשק להו לאחתיה לאחיותיו אבי ידיהו, על זרועותיהן. ואמרי לה, יש אומרים, שעולא נשק אבי ידיהו, על החזה שלהן. (5) וזו היתה נשיקה של "שאילת שלום", שכך נהגו

להרחיק ארבע אמות.

אבל בשולחן ערוך [יורה דעה סימן קנ] נפסק כן אף לגבי אלילים.

4. כתבו התוס': אינם חולקים ממש. ושניהם מודים שמן התורה אסור רק קריבה של עריות. ושניהם מודים שמדרבנן אסור. אלא שרב חסדא עשה מפסוק "לא תקרב" — "אסמכתא" לאיסור דרבנן, ואילו רב פדת חולק וסובר שאין כאן "אסמכתא".

5. כתב הראב"ד: פירוש על הבגד שעל היד. וכן כתב התורת חיים. ומדייק כן ממה שאמרה הגמרא "אבי ידיהו", שמשמעו שרוול היד, ולא אמרה "על ידיהו".

6. כתבו התוס': עולא הקיל לעצמו, כי היו דומות לו כקורה [בול עץ], והגמרא לא האריכה לבאר. מהרש"א בשם התוס' במסכת שבת.

7. פשט הכתוב על פי פירוש מצודות דוד [והוא פירוש רש"י], "לעלוקה", דימה הכתוב את בור הקבר לעלוקה, כי הוא מוצץ ושואף את כל הבריות אליו, כדרך שהעלוקה מוצצת את הדם. "שתי בנות", גן עדן וגיהנם. גן עדן אומר: תן לי צדיקים! והגיהנם אומר: תן לי רשעים! והוא ענין מליצה, כאלו יאמר אל יחשוב הצדיק כי יצר לו המקום בגן עדן, ואל יחשוב הרשע אשר הגיהנם כבר נתמלא מפה אל פה ולא ימצא לו מקום.

חיים?!

ומתרצינן: **הכי קאמר** כן אומר שלמה המלך "כל באיה לא ישובו", כל הבא אל ביתה ומשתמד, אינו שב, כי קשה מאוד לשוב ואם ישובו — **לא ישיגו אורחות חיים**, כלומר: ממהר למות מתוך צרה. וזו גזירת הקב"ה שגזר עליו מיתה⁽⁸⁾.

ומקשינן: **למימרא** האם בא לומר דכל **הפרוש ממינות מיית** מת?!

והא היה עובדא: **ההיא** אשה **דאתאי** שבאה לקמיה לפני דרב **חסדא** ובאה לחזור בתשובה ולקבל על עצמה עונש. ואמרה ליה: עוונותי מרובות מאוד עד שקלה **שבקלה** שבהן, היא: **שעשתה** הולידה **בנה** הקטן מבעילת **בנה** הגדול. **ואמר** לה רב **חסדא** "טרחו לה בזוודתא!" הכינו לה צדה לדרך! כלומר: את תכריכיה. **ולא מתה!!**

ועתה, יש לדייק: **מדקאמרה** קלה **שבקלה** **עשתה** וכו', משמע **מכלל** דבריה **דמינות** [נמי] **הויא** בה שגם עברה על מינות.

ולמה לא מתה? הרי באה לפרוש גם ממינות.

ומתרצינן: הסיפור **ההוא** היה, משום **דלא** **הדרא** בה **שפיר**! לא חזרה היטיב בתשובה, ומשום **הכי** לא מתה.

ומאן נינהו? מי הן אותן בנות? **מינות** הצועקת בעולם הזה "הבא תקרובת לאלילים", **והרשות** הצועקת בעולם הזה "הבא ממון ומתנות ומסים לשלטונות".

ולפי פירוש זה צועקות הבנות בגיהנם מרוב ייסורים, על אמרם "הבא הבא".

איכא דאמרי הגמרא מביאה פירוש אחר, ש"הגיהנם" צועקת ואומרת "הבא הבא" לתוכי את המינות והרשות להענישם על אומרם "הבא הבא":

אמר רב **חסדא** אמר **מר עוקבא**: **קול** גיהנם **צועקת** ואומרת "הביאו לי שתי בנות **צצועקות** ואומרות בעולם הזה [נוסח העין יעקב: **האומרות בעולם הזה**] **הבא** הבא".

הגמרא ממשיכה לדרוש מקרא אחר בענין "מינות".

נאמר בספר משלי [ב] שהתורה מצילה מאשה זרה נכריה, והיא ה"מינות". ושם מבואר גנותה שהיא עוזבת אלוף נעוריה ושוכחת ברית אלקיה, וביתה משפילה עד מות ומעגלותיה לגיהנם.

ונאמר שם "כל באיה לא ישובו ולא ישיגו אורחות חיים".

ותמהינן: וכי מאחר שלא שבו שאינם חוזרים בתשובה — היכן ישיגו אורחות

8. והמהרש"א מבאר, שזה מחסדי הקב"ה, כיון שקל מאוד לחזור בו, ולשוב אל המינות, וכיון שקל בעיניו להרשיע לכן לוקחו הקב"ה טרם זמנו.

וזה הטעם שאמרה הגמרא, בהמשך הסוגיא, שכיון שדבוק מאוד בזנות הרי הוא כמינות —

כי לא כן הוא, כי כל אחת מתאוה עוד על אנשים, כי הנה רחבת ידים, וכל אחד יבוא אל מקומו".

ורבינו תם פירש: ש"עלוקה" הוא שם חכם ששלמה המלך מביא דבר חכמה משמו. ומה אמר אותו חכם? "שתי בנות הב הב".

והאם מי שפורש מעבירה זנות — לא מת?!

והא תניא שנינו ברייתא: אמרו עליו על [רבי] אלעזר בן דורדיא שלא הניח זונה אחת שהכירה בעולם — שלא בא עליה!

פעם אחת, שמע שיש זונה אחת בכרכי הים במדינה רחוקה, והיתה נוטלת כיס דינרין בשכרה. נטל כיס דינרין ועבר עליה שבעה נהרות.

בשעת הרגל דבר תחילת העבירה — הפיחה רוח.

אמרה: (9) "כשם שהפיחה זו אינה חוזרת למקומה — כך אלעזר בן דורדיא אין מקבלין אותו בתשובה".

הלך אלעזר בן דורדיא וישב בין שני הרים וגבעות, אמר "הרים וגבעות בקשו עלי רחמים!" (10) שיקבלוני בתשובה!

אמרו לו (11) "עד שאנו מבקשים עליך — נבקש על עצמינו" שגם אנו זקוקים

איכא דאמרי יש מי שמסר הקושיא והתירוץ בדרך אחרת:

האם ממינות — אין אכן מתים, ומעבירה והיא זנות — לא מתים?!

והא החיא דאתאי קמיה דרב חסדא ואמרה ליה: קלה שבקלה וכו'. ואמר לה [רב חסדא] "זוידו לה זוודתא"!
ציידו אותה בצדה [לדרך] ומתה!!

וקשה, הרי שגם הפורש מעבירת זנות — מת?

ומתריצין: לא פרשה רק מזנות, אלא אף ממינות, והראיה:

ממה דקא אמרה: קלה שבקלה היתה גילוי עריות, משמע מכלל דבריה, דמינות נמי הויא בה.

ולכן אכן מתה, כי פרשה גם ממינות.

הגמרא מקשה מסיפור על אחד שפרש מעבירת זנות, ומת.

שאם דבוק מאוד, יכול לחזור לסורו, ולכן ממיתין אותו.

9. יש גורסים בספר דקדוקי סופרים: אמר — כלומר: שהוא התעורר בעצמו בתשובה. כי לא מסתבר שרשעית זו עוררה אותו בתשובה. ויש גורסים: שמע בת קול ואומרת: כשם שהפיחה וכו'. ורבינו חננאל גורס: שמע הוּו אומרים וכו'.

10. המהרש"א מבאר: רבי אלעזר הצטער על שימות מתוך תשובה זו, לכן ביקש מהם שיבקשו עליו רחמים שלא יפסד בעולם הזה

ויהיה קיים כמוהם. —

והשיבו לו: אין לך מה לחשוש כי גם אנו נמוש ונתמוטט, ונתקיים מחדש, כי עולם הזה הוא עולם ההפסד וההויה.

11. כתב הריטב"א [וכן כתבו רבינו חננאל והתוס']: לא שההרים מבקשים, אלא הכי קא בעי למימר בעל הברייתא: כלומר: הוא עצמו אמר בלבו "למי אלך? להרים ולגבעות ולכולהו — הן עצמן צריכין לבקש רחמים בשבילם", ואילו היה להם פה היו משיבין לו "לא נוכל לבקש עליך".

ועוד פירוש כתבו התוס': שהשר של ההרים היה משיב כן.

דומה למינות, וכשם שהפורש ממינות מת כך הפורש מדביקות חזקה לזנות — מת.

כשסיפרו הדברים לפני רבי — **ככה רבי**. ואמר: **יש קונה עולמו עולם הבא בכמה שנים, ויש קונה עולמו בשעה אחת של תשובה**.

ועוד אמר רבי: **לא דיין אינו די לבעלי תשובה שמקבלין אותן בתשובה, אלא שקורין אותן "רבי"**. שהרי הבת קול אמרה "רבי" אלעזר בן דורדיא.

הגמרא ממשיכה לספר בענין ההרחקה ממינות ומזנות.

רבי הניחא ורבי יונתן הוּו קאזלי באורחא הלכו לדרכס. מטו הגיעו להנחו תרי שבילי לשני שבילים המתפצלים, שביל חד — פצי היה פתוח אפיתחא לפתח דעבודת כוכבים, ושביל חד — פצי היה פתוח אפיתחא לפתח דבי זונות. ודנו ביניהם: איזה מהם עדיף להימנע מללכת דרך שם.

אמר ליה אמורא חד לחבריה: **ניזיל נלך אפיתחא דעבודת כוכבים**

דנכים יצריה כי היצר לעבוד עבודה זרה ^{א-ז} כבר נשחט על ידי אנשי כנסת הגדולה [כמבואר במסכת סנהדרין — סד א]. והתכוון לומר: עדיף ללכת בדרך זו שלא נכניס עצמנו בנסיון עבירה, מאשר ללכת בדרך של בית הזונות, שמא ישלוט בנו יצר הרע.

אמר ליה אידיך האמורא השני: אדרבה! **ניזיל נלך אפיתחא דבי זונות, ונכפייה ליצרין ונכוף את יצרנו, ונמנע מהרהור עבירה, ונקבל על כפייה זו — אנרא שכר**.

לרחמים. **שנאמר** [ישעיה נד] **"כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה"**.

אמר "שמים וארץ בקשו עלי רחמים!"

אמרו "עד שאנו מבקשים עליך — נבקש על עצמנו". **שנאמר** [ישעיה נא] **"כי שמים כעשן נמלחו, והארץ כבגד תבלה"**.

אמר "חמה ולבנה בקשו עלי רחמים!"

אמרו לו "עד שאנו מבקשים עליך — נבקש על עצמינו". **שנאמר** [ישעיה כד] **"והפרה הלבנה ובושה החמה"**.

אמר "כוכבים ומזלות בקשו עלי רחמים!"

אמרו לו "עד שאנו מבקשים עליך — נבקש על עצמינו". **שנאמר** [ישעיה לד] **"ונמקו כל צבא השמים"**.

אמר אלעזר בן דורדיא: אם אין מי שיבקש עלי רחמים — **"אין הדבר תלוי באחרים אלא בי"** ואני בעצמי צריך לבקש עלי רחמים!

הניח ראשו בין ברכיו, ונעה בכביה עד שיצאה נשמתו!

יצתה בת קול ואמרה "רבי אלעזר בן דורדיא תשובתו התקבלה, והוא מזומן לחיי העולם הבא!"

ומקשינן: [והא חכא בעבירה הוה פרישתו היתה מזנות — ומת?]

ומתצינן: התם אצל רבי אלעזר בן דורדיא נמי, כיון דאביק בה טובא שהיה קשור מאוד לעבירה — **כמינות דמיא הרי הוא**